

УДК 159.942.2:057.875

Psychological features of emotional intelligence of art and non-art students

Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей

Kresan Olha

Candidate of psychological sciences / PhD in psychology, associate professor of the department of general and practical psychology

Nizhyn Gogol State University, Nizhyn, Ukraine

16600 Chernihiv region, Nizhyn, Hraphska Street, 2

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7982-4533>

E-mail: kresan987@gmail.com

Кресан Ольга Дмитрівна

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології

Ніжинський державний університет імені М.Гоголя, м. Ніжин, Україна.

16600 Чернігівська область, м. Ніжин, вул. Графська, 2.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7982-4533>

E-mail: kresan987@gmail.com

Kresan Tetiana

Senior teacher of the department of foreign languages

National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, Ukraine

Kyiv 04053, Voznesenskyj Uzviz Street, 20

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4336-2805>

E-mail: tatiana.kresan@gmail.com

Кресан Тетяна Дмитрівна

старший викладач кафедри іноземних мов

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, м. Київ, Україна

04053, м. Київ, Вознесенський узвіз, 20,

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4336-2805>

E-mail: tatiana.kresan@gmail.com

Smolianinova Svitlana

Senior teacher of the department of foreign languages

National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, Ukraine

Kyiv 04053, Voznesenskyj Uzvis Street, 20

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2727-3178>

E-mail: Lana_smol@ukr.net

Смольянінова Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри іноземних мов

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури, м. Київ, Україна

04053, м. Київ, Вознесенський узвіз, 20

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2727-3178>

E-mail: Lana_smol@ukr.net

Abstract

The purpose of the article is to study the psychological features of the emotional intelligence of students of art and non-art majors and to investigate the relationship between emotional intelligence and an individual's resistance to stress. The authors used a number of methods. Theoretical methods: theoretical analysis and systematization of scientists' views on emotional intelligence, comparison, and generalization of research works on the problem. Empirical methods: Hall test of emotional intelligence and stress resistance questionnaire. Mathematical and statistical methods: Pearson's linear correlation coefficient and the Manny-Whitney U-criterion.

The article gives a theoretical analysis of the development of emotional intelligence in students of art and non-art majors, as well as an empirical study. As a result of the empirical research, it was found that the students of both studied groups have mainly a low level of emotional intelligence, which provides the need for its development. The results indicate that no significant differences were found in the level of the studied trait in students of art and non-art majors.

The authors show that students of the studied sample showed higher level on such aspects as emotional awareness and empathy and lower level on management of one's own emotions and self-motivation. Statistical criteria were used to study the

relationship between the level of general and partial emotional intelligence and the level of a person's resistance to stress. As a result, it was proved that there is no statistically significant relationship between the level of general emotional intelligence and resistance to stress. However, a statistically significant relationship between managing one's emotions and resistance to stress, as well as between self-motivation and resistance to stress in students of non-art majors, was found.

Keywords: emotional intelligence, resistance to stress, students of art and non-art majors, managing one's emotions, emotional awareness, emotional vulnerability.

Анотація

Метою публікації є вивчення психологічних особливостей емоційного інтелекту студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей та дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту зі стійкістю особистості до стресу. Реалізація цієї дослідницької мети базується на застосуванні комплексу методів, серед яких теоретичні методи: теоретичний аналіз та систематизація наукових положень з теми дослідження на основі наукових джерел з психології, порівняння, узагальнення теоретичних та експериментальних праць з досліджуваної проблеми. Емпіричні методи: опитувальник емоційного інтелекту Н.Хола, а також опитувальник стійкості до стресу. Методи математично-статистичної обробки результатів дослідження: коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона та U-критерій Манні-Уїтні.

У статті здійснено теоретичний аналіз особливостей та проблеми розвитку емоційного інтелекту у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей, а також емпіричне дослідження з використанням зазначених психодіагностичних методів. В результаті проведеного емпіричного дослідження виявлено, що студенти обох досліджуваних груп мають в основному низький рівень розвитку емоційного інтелекту, що зумовлює потребу в його розвитку. Значущих відмінностей у рівні досліджуваної ознаки у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей не виявлено. Авторами показано, що серед компонентів емоційного інтелекту найвищий ступінь розвитку у студентів досліджуваної вибірки мають емоційна обізнаність та емпатія, а найнижчий –

управління власними емоціями та самомотивація. Здійснено перевірку взаємозв'язку між рівнем загального та парціального емоційного інтелекту і рівнем стійкості особистості до стресу із застосуванням статистичних критеріїв. В результаті було доведено відсутність статистично значущого взаємозв'язку між рівнем загального емоційного інтелекту і стійкості до стресу. Проте визначено статистично достовірний взаємозв'язок між управлінням своїми емоціями та стійкістю до стресу, а також між самомотивацією як компонентом емоційного інтелекту та стійкістю до стресу у студентів немистецьких спеціальностей.

Ключові слова: емоційний інтелект, стійкість до стресу, студенти мистецьких та немистецьких спеціальностей, управління своїми емоціями, емоційна обізнаність, емоційна вразливість.

Вступ

В період суспільної кризи, викликаної об'єктивними труднощами, пов'язаними з повномасштабним вторгненням РФ в Україну та військовими діями, зростає значення особистісних компетенцій, що можуть сприяти збереженню психологічного здоров'я людини. Однією з важливих психологічних якостей, яка сприяє психологічній адаптації людини до ситуації, що склалася, а також допомагає покращити якість міжособистісної взаємодії, є емоційний інтелект. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту допомагає досягнути високих результатів у діяльності, сприяючи її успішності, що дало змогу віднести емоційний інтелект до soft-skills – т.зв. м'яких навичок. Крім цього, високий рівень розвитку емоційного інтелекту є однією з умов побудови успішних міжособистісних стосунків та сприяє соціальній адаптації особистості в середовищі (R.Bar-On, D.Goleman, J.Mayer, P.Salovey та ін.). Емоційний інтелект також є однією з професійно важливих якостей для деяких професій, особливо це стосується професій типу «людина-людина». На важливості відповідного рівня розвитку емоційного інтелекту в професіях, що пов'язані зі спілкуванням та взаємодією з людьми, наголошували такі вчені, як D.Goleman, H.Gardner, С.Дерев'янка, Е.Носенко, Н.Коврига, Є.Карпенко, О.Лящ та ін. Окреме місце серед професій займають професії типу «людина – художній образ», де не

вимагається безпосередня взаємодія фахівця з іншими людьми, проте важливе значення має *розуміння власних емоцій* та емоцій інших для того, щоб відобразити певні явища в художній, мистецькій формі. Для цього фахівцям мистецьких спеціальностей необхідний відповідний рівень розвитку емоційного інтелекту як здатності до розуміння емоцій та керування ними. Наявність відповідного рівня емоційного інтелекту у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей дозволить не лише будувати близькі відносини з іншими людьми, а й сприятиме підвищенню успішності в оволодінні своєю професією, а також допоможе впоратися зі складними та стресовими ситуаціями, що повсякчас виникають сьогодні у зв'язку з надзвичайним станом та військовими діями в країні.

У сучасній психології проблема емоційного інтелекту є предметом дослідження зарубіжних вчених, таких як D.Caruso, R.Bar-On, N.S.Schutte, E.J. Austin, K. V. Petrides, N.Hunt & D.Evans та ін. Зокрема група дослідників з Великої Британії та Канади E.J. Austin, D.H. Saklofske & S.M. Mastoras довели зв'язок між емоційним інтелектом як набутою компетентністю та здатністю студентів протидіяти стресу під час екзаменів. При цьому автори розрізняють емоційний інтелект як вроджену (*ability EI*) або набуту (*traits EI*) компетентність (Austin E.J. et al., 2010).

Цікавими є дослідження зарубіжних психологів щодо особливостей емоційної сфери у студентів мистецьких спеціальностей. Так, було виявлено, що рівень емоційного самоконтролю у студентів мистецьких спеціальностей, зокрема у фахівців з візуального мистецтва, є нижчим у порівнянні з представниками інших професій (Sánchez-Ruiz M. J., Pérez-González J. C. & Dr Petrides K. V., 2010). В іншому дослідженні польська авторка A.Nogaj, вивчаючи студентів мистецьких спеціальностей, дійшла висновку, що студенти спеціальностей «Образотворче та візуальне мистецтво» мають нижчий рівень емоційного інтелекту в порівнянні з досліджуваними музичних спеціальностей (Nogaj A., 2020).

У вітчизняній науці особливості емоційного інтелекту у представників мистецьких професій та студентів мистецьких спеціальностей були дослідженими в працях Л.М. Ракитянської, яка вивчала особливості розвитку емоційного інтелекту в майбутніх учителів музичного мистецтва та виявила, що у процесі фахової підготовки та вдосконалення виконавської майстерності майбутні вчителі вдосконалюють саморегуляцію та підвищують рівень емоційного інтелекту як професійно значущих якостей музичного виконавця і педагога (Rakitianska L. M., 2021). Т.В.Скорик, вивчаючи емоційний інтелект у студентів музичних спеціальностей, відзначає його низький та середній рівень розвитку в понад 90% досліджуваних й акцентує увагу на стресозахисній та адаптивній функції емоційного інтелекту, що допомагають долати стресові та кризові ситуації, в яких на сьогодні перебувають усі без винятку в Україні (Skoryk T. V., 2022).

Проте в наведених дослідженнях недостатньо висвітлено особливості розвитку емоційного інтелекту саме з психологічного погляду, а також у них були проаналізовані мистецькі спеціальності музичного спрямування, проте не приділено належної уваги мистецьким спеціальностям у сфері образотворчого та візуального мистецтва. Крім цього, не розкрито достатньою мірою взаємозв'язок емоційного інтелекту зі стійкістю особистості до стресу, а також не проаналізовані компоненти емоційного інтелекту студентів мистецьких спеціальностей у порівнянні з немистецькими. З огляду на недостатнє вивчення даної проблеми ми побудували дане дослідження.

Мета нашого дослідження: розкрити психологічні особливості емоційного інтелекту студентів мистецьких спеціальностей у порівнянні з немистецькими; дослідити взаємозв'язок емоційного інтелекту зі стійкістю особистості до стресу.

Завдання дослідження:

- 1) Здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми.
- 2) Провести емпіричне дослідження емоційного інтелекту студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей за методикою

Н.Хола та стійкості особистості до стресу за методикою «Стійкість до стресу» (Maksymenko S.D., Karamushka L.M. & Zaichyкова T.V. та in, 2006).

3) Здійснити порівняльний аналіз результатів студентів двох досліджуваних груп.

4) Вивчити взаємозв'язок між рівнем загального та парціального емоційного інтелекту та стійкістю до стресу у двох досліджуваних групах.

Методи дослідження

Серед *теоретичних* методів нами були застосовані теоретичний аналіз та систематизація наукових положень з теми дослідження на основі наукових джерел з психології, а також порівняння, узагальнення теоретичних та експериментальних праць з досліджуваної проблеми. Серед емпіричних методів у якості *діагностичного інструментарію* дослідження були використані опитувальник емоційного інтелекту Н.Хола (Yatsiuk M., 2019), а також опитувальник стійкості до стресу (Maksymenko S.D., Karamushka L.M. & Zaichyкова T.V. та in., 2006). Для *статистичної* обробки результатів дослідження було застосовано коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона та U-критерій Манні-Уїтні.

Результати та дискусії

Поняття емоційного інтелекту набуло особливого поширення в останні роки. На відміну від ХХ століття, коли провідне місце для досягнення успіху індивіда в академічній та соціальній сферах займав загальний інтелект (IQ), у ХХІ сторіччі на перший план виходять т.зв. м'які навички, що зокрема включають емоційний інтелект (EI). Термін «**емоційний інтелект**» (анг *emotional intelligence*) був започаткований у 1990 р. завдяки американськими вченим J.Mayer та P.Salovey, які визначили це поняття як «здатність особистості розуміти та розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, а також керувати ними» (Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D., 2000). Пізніше у 1995 р. D.Goleman ввів поняття «емоційний інтелект» в широкий обіг, опублікувавши відому працю “Emotional Intelligence” (D.Goleman, 2023). Автор стверджує, що емоційний інтелект

допомагає швидше приймати рішення та ефективніше діяти у критичних ситуаціях.

Пізніше різні аспекти емоційного інтелекту вивчалися українськими вченими, зокрема Е.Л.Носенко вивчала методологічні засади феномену емоційного інтелекту (Nosenko, E. L., Kovryha, N. V., 2003); також було досліджено стресозахисну та адаптивну функції емоційного інтелекту (Л.В.Коврига) (Kovryha N. V., 2003); механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості (А.Г. Четверик-Бурчак) (Chetveryk-Burchak A. H., 2015). С.П.Дерев'янку вивчала емоційний інтелект в контексті соціально-психологічної адаптації студентів (Derevianko S. P., 2016); а також був досліджений розвиток емоційного інтелекту в юнацькому віці (О.П. Лящ) (Lyashch, O. P., 2017) тощо.

Для **емпіричного** вивчення проблеми особливостей емоційного інтелекту студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей нами було проведено діагностичне дослідження зі студентами мистецьких спеціальностей Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, м.Київ (НАОМА). Досліджуваними стали студенти академії 2-4 курсів мистецьких спеціальностей (образотворче мистецтво, реставрація, графіка і графічний дизайн, архітектура тощо) у кількості 43 особи. У нашому дослідженні також узяли участь студенти немистецьких, тобто інших спеціальностей Ніжинського державного університету імені М.Гоголя, м.Ніжин (НДУ). До групи респондентів немистецьких спеціальностей увійшли студенти 2-4 курсів спеціальностей: філологія, психологія, правознавство, комп'ютерні науки, середня освіта тощо у кількості 47 осіб. Загалом у дослідженні взяли участь 90 студентів обох груп, серед яких за гендерною ознакою 82,2% респонденти жіночої статі, 17,7% – чоловічої статі. Вік досліджуваних – від 18 до 25 років.

Для вивчення особливостей емоційного інтелекту досліджуваних груп було застосовано опитувальник емоційного інтелекту Н.Хола, за результатами якого було встановлено *загальний рівень емоційного інтелекту*, а також його компонентів – *парціальний емоційний інтелект*. Згідно з гіпотезою, висунутою на

початку дослідження, рівень та особливості емоційного інтелекту у двох досліджуваних груп будуть відрізнятися. Проте статистичний аналіз результатів дослідження двох опитаних груп за критерієм U Манна-Уїтні показав, що немає статистично достовірних відмінностей між результатами дослідження за методикою вивчення емоційного інтелекту Н.Хола у групах студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей ($U_{\text{емп}} > U_{\text{крит}}$). Це свідчить про те, що загальний рівень емоційного інтелекту в досліджуваних двох груп має приблизно однаковий рівень.

Зокрема в групі студентів *мистецьких спеціальностей* майже 60% досліджуваних мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту, а близько 40% – середній. Високий рівень емоційного інтелекту в цій групі не виявлено. Натомість у групі досліджуваних немистецьких спеціальностей (НДУ) 40% респондентів мають низький рівень розвитку емоційного інтелекту, 51% – середній, 6,3% – високий. Наведені результати свідчать, що загальний рівень розвитку емоційного інтелекту у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей є невисоким. Водночас серед досліджуваних мистецьких спеціальностей значно більша частина (близько 60%) мають низький рівень емоційного інтелекту і для більш ефективної соціальної взаємодії та саморозуміння потребують його підвищення.

Рівні *парціального емоційного інтелекту*, тобто компоненти або шкали опитувальника емоційного інтелекту мають такі особливості в досліджуваних групах. Насамперед за шкалою №1 *Емоційна обізнаність* у досліджуваних мистецьких спеціальностей переважає високий рівень (46,5%), середній рівень мають 34,8% досліджуваних, низький – 18,6%. Як бачимо, переважна більшість респондентів з групи мистецьких спеціальностей розуміються в питанні емоцій, знають їхні назви, ознаки, а також мають загальні знання щодо емоційної грамотності. Натомість у групі студентів немистецьких спеціальностей 25,5% досліджуваних мають високий рівень емоційної обізнаності, 46,8% – середній, 27,6% – низький рівень емоційної обізнаності (Рис.1-2). Це свідчить про те, що студенти обох досліджуваних груп мають необхідні знання щодо емоцій, їх

переживання та вираження на досить високому рівні, проте наступні шкали мають низький рівень вираження, що впливає на загальний результат за опитувальником Н.Хола.

Так, за шкалою №2 *Управління своїми емоціями* у студентів обох досліджуваних груп переважає низький рівень розвитку даної компетенції. Водночас високий рівень управління власними емоціями не притаманний узагалі жодному з досліджуваних в обох групах (Рис.1-2). Це свідчить з одного боку про відсутність навичок саморегуляції та управління своїми емоціями в кожній з досліджуваних груп, а за іншого – про низьку самооцінку досліджуваними вказаних явищ. Проте ці результати впливають на загальний результат емоційного інтелекту, таким чином, можливо, занадто суб'єктивна оцінка власних можливостей управління емоціями могла знизити загальний бал за даним тестом.

За шкалою №3 *Самотивація* в обох досліджуваних групах переважає низький та середній рівень вираження цього компонента емоційного інтелекту. Натомість високий рівень розвитку даної характеристики в групі мистецьких та немистецьких спеціальностей становить близько 11,5 та 10,5 % відповідно (Рис.1-2). Це свідчить про те, що у респондентів нашої вибірки не розвинені на високому рівні навички самотивації, тобто спонукання себе до певної діяльності.

За шкалою №4 *Емпатія* у студентів мистецьких спеціальностей переважає середній рівень розвитку (48,8%), натомість у студентів немистецьких спеціальностей – високий рівень (40,4 %). Це можна пояснити тим фактом, що серед досліджуваних у групі немистецьких спеціальностей значну частину становлять студенти-психологи, для яких емпатія є професійно важливою якістю, яку вони розвивають у процесі навчання, тому вона має високий рівень розвитку.

За шкалою №5 *Розпізнавання емоцій інших людей* у студентів мистецьких спеціальностей переважає низький рівень (48,8%), що свідчить про низьку здатність до розпізнавання емоцій інших людей через невербальні прояви або їхню поведінку. У студентів немистецьких спеціальностей спостерігається

середній рівень розпізнавання емоцій інших (42,5%), що свідчить про переважно розвинений у вказаній вибірці даний компонент емоційного інтелекту (Рис. 1-2). Це можна також пояснити професійною приналежністю вибірки студентів немистецьких спеціальностей, що передбачає відповідний досвід у розпізнаванні емоцій інших.

Результати дослідження емоційного інтелекту у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей за опитувальником Н.Хола ми узагальнили в діаграмах. На рисунку 1 відображені показники за шкалами досліджуваних мистецьких спеціальностей, а на рисунку 2 – у студентів немистецьких спеціальностей.

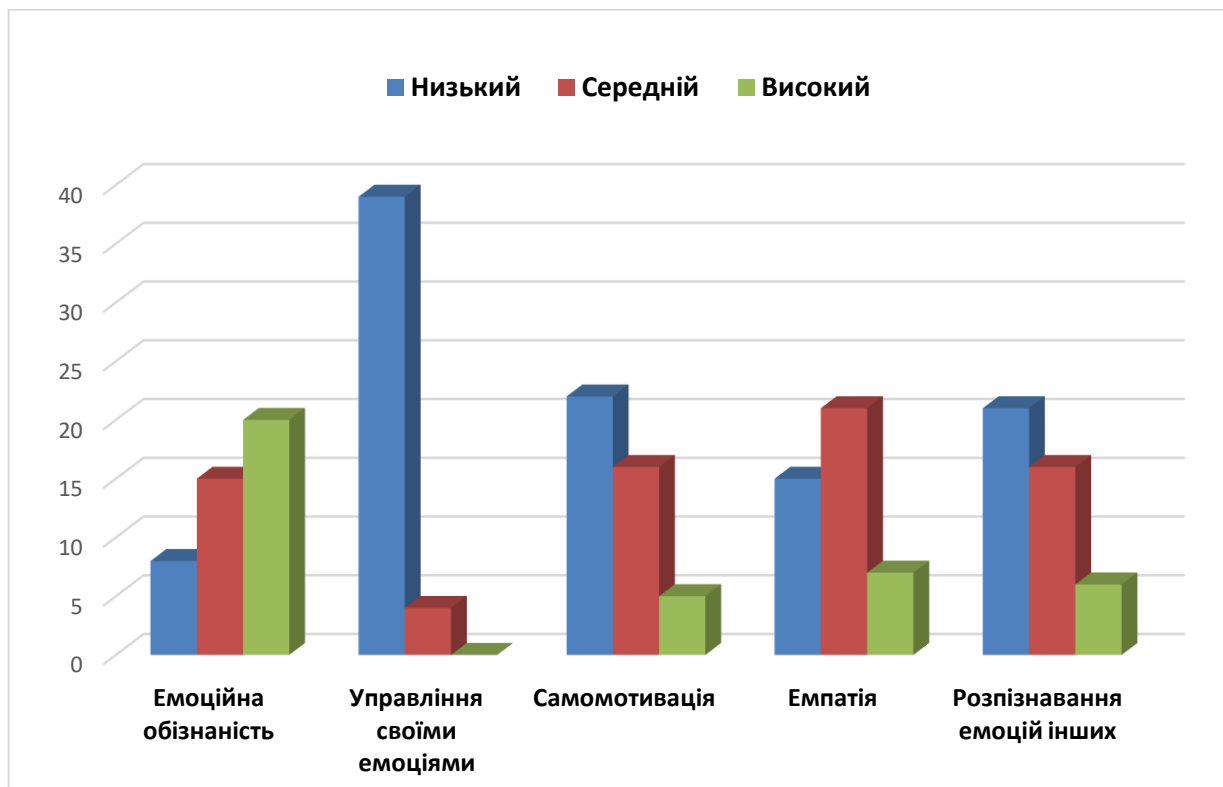

Рис. 1. Рівні розвитку компонентів емоційного інтелекту у студентів мистецьких спеціальностей (за опитувальником Н.Хола)

Як бачимо з рис.1, у студентів мистецьких спеціальностей серед компонентів емоційного інтелекту найбільше розвинені емоційна обізнаність та емпатія, а найменше – управління своїми емоціями та самомотивація.

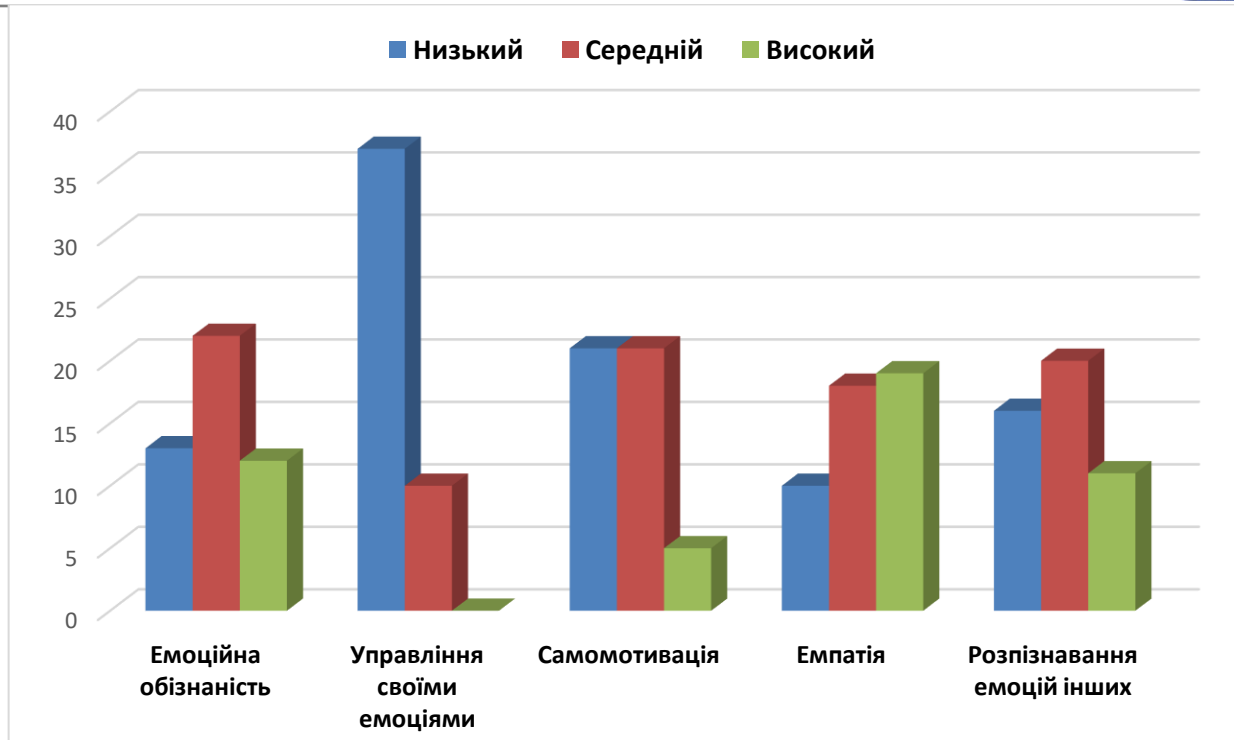

Рис. 2. Рівні розвитку компонентів емоційного інтелекту у студентів немистецьких спеціальностей (за опитувальником Н.Хола)

На рис. 2 серед шкал (компонентів) емоційного інтелекту у досліджуваних немистецьких спеціальностей бачимо найбільш розвинені компоненти, такі як емоційна обізнаність, емпатія та розпізнавання емоцій інших людей, натомість здатність до управління власними емоціями як компонент емоційного інтелекту у досліджуваних розвинений найменше.

Для перевірки гіпотези щодо **взаємозв'язку** рівня емоційного інтелекту та стійкості особистості до стресу нами було здійснено кореляційний аналіз наведених психологічних категорій за критерієм r Пірсона в обох досліджуваних групах. У результаті застосування кореляційного аналізу ми отримали наступні висновки. Загальний рівень емоційного інтелекту та стійкості особистості до стресу в обох досліджуваних групах виявилися не пов'язаними, оскільки коефіцієнт кореляції між цими показниками є статистично незначущим: у групі досліджуваних НАОМА $r = -0,094$ (при критичному значенні 0,29 на рівні значущості $p \leq 0.05$); у групі досліджуваних НДУ $r = -0,265$ (при критичному значенні 0,29 на рівні значущості $p \leq 0.05$). Число ступенів свободи $k = n - 2$. Це свідчить про те, що немає статистично достовірного взаємозв'язку між загальним

рівнем емоційного інтелекту та рівнем стресостійкості особистості. Більше того, за напрямком взаємозв'язку ми бачимо тенденцію до зворотної кореляції в обох групах, що свідчить про те, що чим вище число, яке визначає результат за тестом стійкості до стресу, тим нижчий бал за опитувальником емоційного інтелекту. Це можна пояснити тим, що шкала стійкості до стресу має зворотній підрахунок, таким чином високий результат за тестом свідчить про низьку стійкість до стресу, а низький бал відповідно означає високий ступінь стресостійкості. Таким чином зворотна кореляція у нашому випадку свідчить про прямий зв'язок між змінними.

Кореляційний аналіз взаємозв'язку шкал емоційного інтелекту зі шкалою стресостійкості показав, що між деякими шкалами та результатами за опитувальником стійкості до стресу є обернено пропорційний взаємозв'язок. Зокрема статистично достовірний обернено пропорційний взаємозв'язок було виявлено між шкалою №2 методики емоційного інтелекту Н.Хола (англ. *Managing emotions*) – **«Управління своїми емоціями»** та **рівнем стресостійкості особистості**. Так у досліджуваних мистецьких спеціальностей $r=-0,306$ (при критичному значенні 0,29 на рівні значущості $p \leq 0.05$). Діаграма розсіювання виглядає наступним чином (рис.3).

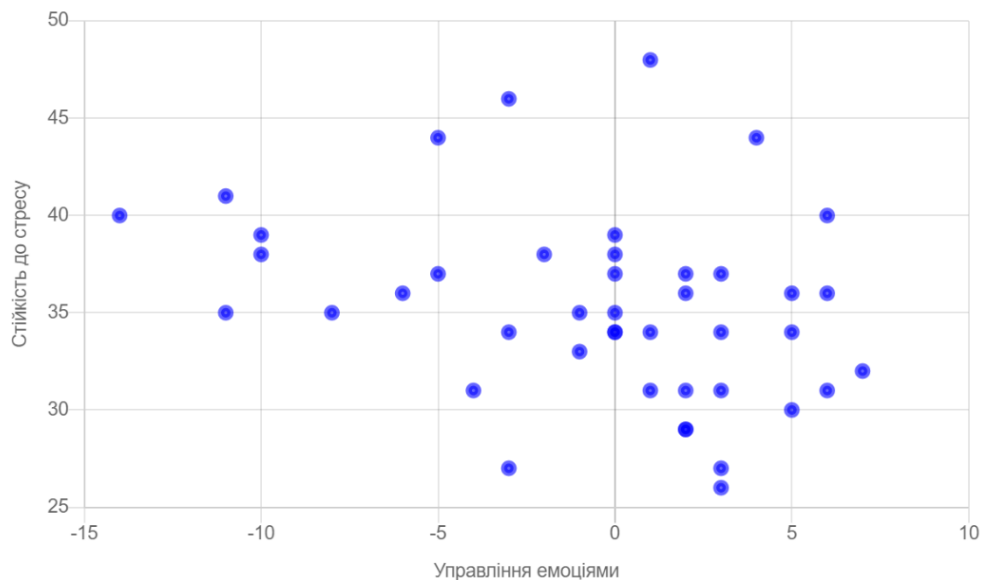

Рис.3. Діаграма розсіювання кореляційного аналізу результатів опитувальника стійкості до стресу та шкали управління своїми емоціями студентів мистецьких спеціальностей

У групі студентів НДУ, що в нашому дослідженні є групою респондентів немистецьких спеціальностей, $r=-0,454$, і є статистично достовірним на рівні значущості $p=0.01$ (при критичному значенні 0,38 на рівні $p\leq 0.01$). Число ступенів свободи $k=n-2$. Виходить наступна діаграма розсіювання (рис.4).

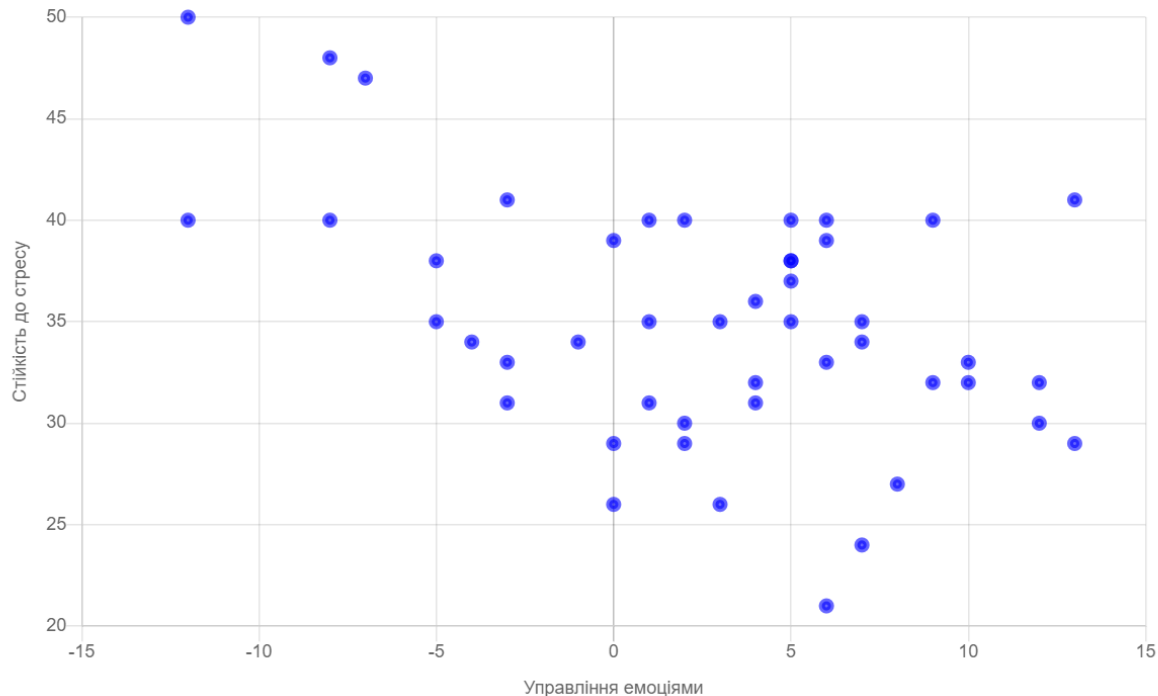

Рис. 4. Діаграма розсіювання кореляційного аналізу результатів опитувальника стійкості до стресу та шкали управління своїми емоціями студентів немистецьких спеціальностей

Наведені результати доводять, що чим вищі бали за опитувальником стійкості до стресу (що свідчить про низьку стресостійкість), тим нижчий рівень управління своїми емоціями і навпаки. Тобто особи з низьким рівнем здатності до управління своїми емоціями мають відповідно низький рівень стійкості до стресу. Цей результат можна пояснити тим, що особистість, яка не здатна керувати своїми емоціями, не може впоратися зі стресом і, відповідно, *високий рівень управління емоціями свідчить також про управління стресом та здатність йому протистояти.*

За шкалою №3 опитувальника емоційного інтелекту Н.Хола «Самотивація» також були виявлені статистично значущі взаємозв'язки з результатами дослідження стійкості особистості до стресу у групі немистецьких

спеціальностей. Коефіцієнт кореляції $r=-0,467$, що є достовірним на рівні статистичної значущості $p=0.01$. Діаграма розсіювання у даному разі виглядає таким чином (рис. 5).

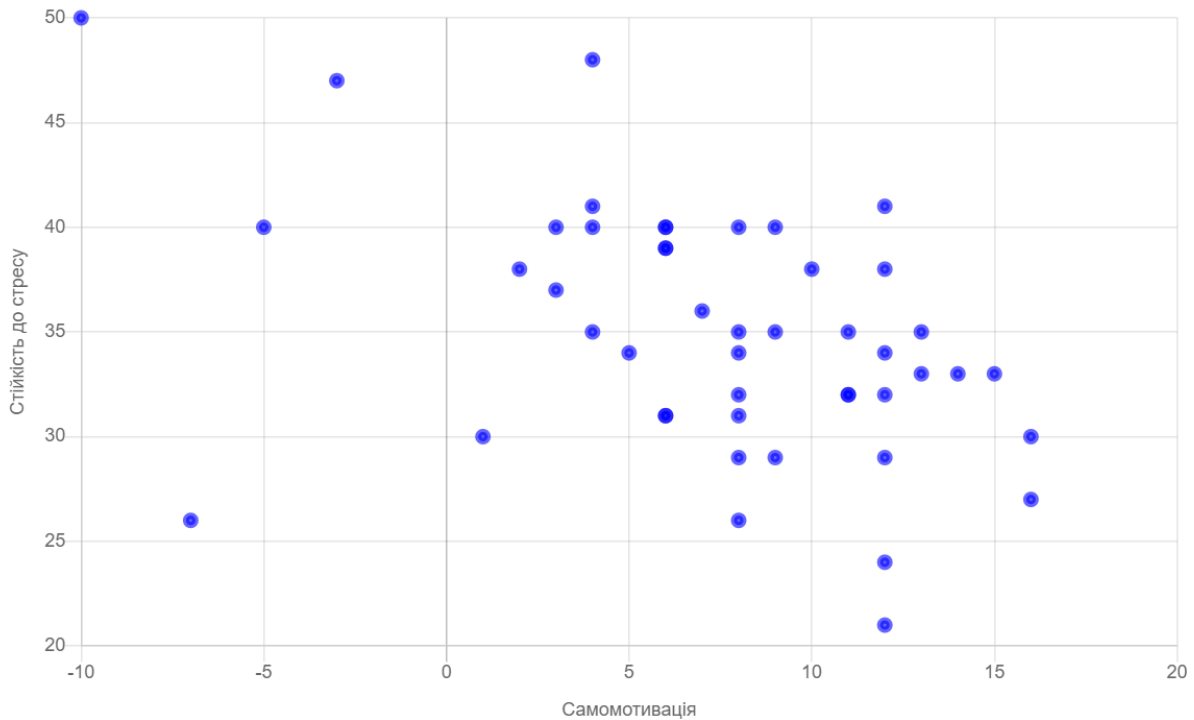

Рис. 5. Діаграма розсіювання кореляційного аналізу результатів опитувальника стійкості до стресу та шкали самомотивації студентів немистецьких спеціальностей

Така взаємозалежність свідчить про те, що чим вищий рівень самомотивації особистості (англ. *Self-motivation*), тим вищий (згідно з числовими даними оберненої шкали – нижчий) рівень її стресостійкості. Це означає, що людина, яка здатна сама спонукати себе до здійснення певних вчинків, може також керувати стресом та справлятися з його наслідками. І відповідно, низький рівень стійкості до стресу пов'язаний з нездатністю особистості до самомотивації. Важливо зазначити, що кореляція виявилася статистично недостовірною в групі мистецьких спеціальностей, що можна пояснити з одного боку тим, що за результатами даного дослідження респонденти цієї групи загалом мають невисокий рівень стійкості до стресу (рис. 6). Проте у групі студентів мистецьких спеціальностей також виявлено переважно низький рівень розвитку самомотивації (близько 51% від загальної вибірки). Це свідчить про те, що

«саморух» творчої особистості (Г.С.Костюк) в процесі її розвитку на даному етапі поки не пов'язаний з самомотивацією, самоуправлінням і здатністю до подолання труднощів, можливо, через відсутність відповідних навичок. Натомість у групі немистецьких спеціальностей значну частину (понад 50 %) склали студенти-психологи, що вірогідно мають навички розвитку самомотивації, а також мають дещо вищий рівень розвитку стійкості до стресу, оскільки, вірогідно, володіють навичками його подолання (рис. 6).

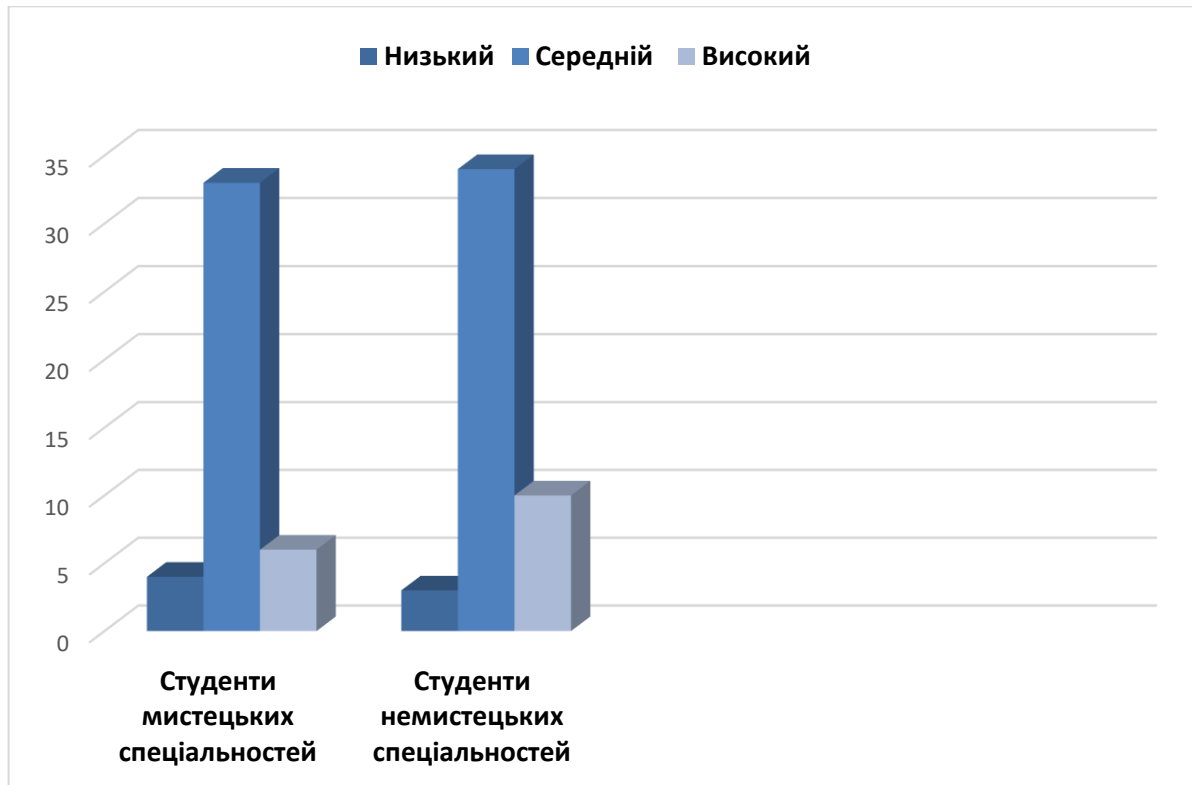

Рис. 6. Рівні розвитку стійкості до стресу у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей (за тестом «Стійкість до стресу») (Максименко, С. Д., Карамушка, Л. М., & Зайчикова, Т. В. (ред.)

Як бачимо з рис.6, в обох досліджуваних групах переважає середній рівень стійкості особистості до стресу, проте у групі немистецьких спеціальностей спостерігаємо дещо вищі показники, оскільки загальна кількість досліджуваних з високим рівнем стійкості до стресу є значно вищою, а кількість респондентів з низьким рівнем – є нижчою. Відповідно в групі студентів мистецьких спеціальностей загальний рівень стійкості до стресу є нижчим у порівнянні з групою досліджуваних немистецьких спеціальностей. Цей факт можемо пояснити

тим, що творчі особистості, якими ми можемо назвати студентів мистецьких спеціальностей, на думку багатьох психологів-науковців, мають ряд індивідуальних особистісних властивостей, серед яких *висока вразливість* (В.Є.Виноградова, Л.П.Міщиха, Я.О.Пономарьов, В.В.Рибалка та ін.). Зокрема В.В.Рибалка (Rybalka V.V., 2016) називає творчу особистість «особистістю найвищого рангу», дії якої часто викликані вразливістю і чуттєвістю її творчої натури (Mishchykha L. P., 2014, с. 46). На наш погляд, висока вразливість, що сприяє емоційному світосприйняттю митців та формуванню у них здатності розуміти і створювати прекрасне, також спричиняє і вразливість до впливу стресорів на організм і особистість. Таким чином людині з високою вразливістю важко протидіяти стресу, тому стійкість до стресу може бути слабко розвиненою.

Висновки

Емоційний інтелект особистості, розвинений на достатньому рівні, дозволяє більш успішно вирішувати значну кількість життєвих завдань, серед яких конструктивна взаємодія з оточенням, успішне оволодіння професією та виконання професійної діяльності, саморегуляція емоційних станів у стресових та кризових ситуаціях тощо. Для студентів як творчого, мистецького спрямування, так і інших спеціальностей, емоційний інтелект є необхідною навичкою – *soft skills* – для особистого і професійного життя. Водночас для творчих особистостей, митців, якими є студенти мистецьких спеціальностей, емоційний інтелект є професійно важливою якістю, що дозволяє глибше зрозуміти й передати через твори мистецтва емоційне наповнення та зміст зображуваних явищ.

В емпіричному дослідженні особливостей емоційного інтелекту студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей було виявлено, що загальний рівень емоційного інтелекту у студентів обох досліджуваних груп є переважно низьким та середнім, статистично достовірних відмінностей між їхніми результатами не виявлено. Це дозволяє стверджувати, що в обох досліджуваних групах загальний рівень емоційного інтелекту є приблизно на одному рівні та потребує розвитку й підвищення. За компонентами емоційного інтелекту було виявлено, що у

студентів мистецьких спеціальностей найбільш розвинені такі, як емоційна обізнаність та емпатія, а найменше – управління своїми емоціями та самомотивація. Натомість у досліджуваних немистецьких спеціальностей серед шкал (компонентів) емоційного інтелекту найбільш розвиненими є емоційна обізнаність, емпатія та розпізнавання емоцій інших людей, водночас здатність до управління власними емоціями є так само найменш розвиненим компонентом емоційного інтелекту. Це свідчить про те, що студенти обох досліджуваних груп з одного боку мають труднощі в управлінні власними емоціями, з іншого – оцінюють їх на досить низькому рівні.

На основі результатів зарубіжних та вітчизняних досліджень, які свідчать про наявність в емоційного інтелекту стресозахисної, адаптивної функції, а також функції копінгу як здатності до подолання стресу, ми висунули гіпотезу про взаємозв'язок емоційного інтелекту та стійкості до стресу особистості.

В результаті статистичної обробки даних було виявлено відсутність достовірного взаємозв'язку між загальним рівнем емоційного інтелекту та стійкості до стресу, проте виявлено значущі взаємозв'язки між компонентами емоційного інтелекту і стресостійкістю досліджуваних в обох групах. Так доведено достовірний взаємозв'язок між результатами за шкалою управління власними емоціями та її стійкістю до стресу в обох досліджуваних групах, що свідчить про те, що компетентність щодо управління своїми емоціями, розвинена на достатньому рівні, сприяє розвитку здатності особистості до протидії стресу. Загалом стійкість до стресу в групах студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей розвинена на середньому рівні, водночас у студентів мистецьких спеціальностей спостерігаються дещо нижчі показники, що може свідчити про високу вразливість творчої особистості, яка пов'язана також із вразливістю до впливу стресорів.

Перспективами подальших досліджень є розробка та апробація методик розвитку й підвищення рівня емоційного інтелекту у студентів мистецьких та немистецьких спеціальностей.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

References

- Austin Elizabeth J., Saklofske Donald H. & Mastoras Sarah M. (2010) Emotional intelligence, coping and exam-related stress in Canadian undergraduate students, *Australian Journal of Psychology*, 62:1, 42-50, DOI: 10.1080/00049530903312899
<https://doi.org/10.1080/00049530903312899> URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049530903312899>
- Bar-On R, Fiedeldej-Van Dijk C. (2022) The Bar-On Model and Multifactor Measure of Human Performance: Validation and Application. *Front Psychol.* 2022 Jul 4; 13:872360. doi: 10.3389/fpsyg.2022.872360. URL:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9291401/>
- Chetveryk-Burchak A. H. (2015) Mekhanizmy vplyvu emotsiinoho intelektu na uspishnist zhyttiediialnosti osobystosti [*Mechanisms of the influence of emotional intelligence on the success of life activities of an individual*]. (Avtoref. dys. kand. psykhol. nauk) DZ "Pivdennoukr. natsional'nyy ped. universytet imeni. K. Ushynskoho", Odesa. [in Ukrainian].
- Derevianko S. P. (2016) Fenomenolohiia emotsiinoho intelektu: Navchalno-metodychnyi posibnyk. [*Phenomenology of emotional intelligence: Educational and methodological guide*]. Chernihiv: Desna Polihraf. 312 s. URL:
<http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/640>
- Goleman D. Emotsiinyi intelekt / Per. z anh. [*Emotional intelligence*] Kharkiv: Vivat, 2023. 512 s. [in Ukrainian].
- Kovryha N. V. (2003) Stresozakhysna ta adaptyvna funktsii emotsiinoho intelektu : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.01 [*Stress-protective and adaptive functions of emotional intelligence: abstract of the dissertation ... candidate of psychological sciences: specialty 19.00.01*] / N.V.Kovryha. K., 20 s. [in Ukrainian].
- Lyashch, O. P. (2017). Psykhologitchni osoblyvosti emotsiynoho intelektu studentiv pedagogitchnoho universytetu [*Psychological features of emotional intelligence of students at the pedagogical university*]. Bulletin of the Kherson State University. Series: *Psychological Sciences*, 6 (2), 43-48. URL:
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_6\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_6(2)_10) [in Ukrainian].

Maksymenko S.D., Karamushka L.M. & Zaichykova T.V. ta in. (2006). Syndrom «profesiinoho vyhorannia» ta profesiina kariera pratsivnykiv osvitnikh orhanizatsii: genderni aspekty. [*"Professional burnout" syndrome and the professional career of employees of educational organizations: gender aspects*]. Education manual for students higher education closing and students of postgraduate institutes. 2nd edition Kyiv: Millennium. 368 p. [in Ukrainian].

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. (2000). Models of emotional intelligence. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of intelligence* (pp. 396–420). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807947.019>

Mishchykha L. P. (2014) Tvorchyi potentsial osobystosti u period piznoi doroslости: monohrafiia [*Creative potential of the individual in the period of late adulthood: monograph*]. / Mishchykha Larysa Petrivna. Ivano-Frankivsk, 2014. 406 s. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3294/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf> [in Ukrainian].

Nogaj Anna Antonina (2020). Emotional Intelligence and Strategies for Coping with Stress among Music School Students in the Context of Visual Art and General Education Students. *Journal of Research in Music Education* 2020, Vol. 68(1) 78–96. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022429420901513>

Nosenko, E. L., Kovryha, N. V. (2003) Emotsiynnyy intelekt: kontseptualizatsiya fenomenu, osnovni funktsiyi [*Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, basic functions*]. Monohrafiya. Kyev: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

Rakitianska L. M. (2021) Teoriia i praktyka formuvannia emotsiinoho intelektu maibutnikh uchytelev muzychnoho mystetstva v universyteti [dys. ... d-ra ped. n., Kyivskyy universytet imeni Borysa Hrinchenka]. [*Theory and practice of the formation of emotional intelligence of future music teachers at the university [dissertation of Doctor of Pedagogical Sciences, Kyiv University named after Boris Grinchenko]*]. K., 592 s. URL:

<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34812/1/%D0%A0%D0%B0%D0%BA%D1%96%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9B>

[%D0%9C.%20%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf](#) [in Ukrainian].

Rybalka V.V. (2016) Slovník iz psycholóhii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti: terminolóhichni slovník [*Dictionary of psychology and pedagogy of individual giftedness and talent: a terminological dictionary*] / Rybalka V.V. Kyiv, Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 424 s. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rybalka_Valentyn/Slovník_iz_psycholóhii_ta_pedahohiky_obdarovanosti_i_talantu_osobystosti.pdf [in Ukrainian].

Sánchez-Ruiz M. J., Pérez-González J. C. & Dr. Petrides K.V. (2010) Trait emotional intelligence profiles of students from different university faculties. *Australian Journal of Psychology*, Vol. 62, No. 1, March 2010, pp. 51–57.

Skoryk T. V. (2022) Vplyv sotsialnoho ta emotsiinoho intelektiv na stanovlennia profesiinoi uspishnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva. [*The influence of social and emotional intelligence on the formation of professional success of the future music teacher*]. *Visnyk* № 16 (172). DOI: 10.5281/zenodo.7424669. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8512/1/Skoryk%20T..pdf> [in Ukrainian].

Yatsiuk M. (2019) Emotsiinyi intelekt osobystosti (na khvyli Novoi ukrainskoi shkoly): Navchalno-metodychnyi posibnyk [*Emotional intelligence of the individual (on the wave of the New Ukrainian school): Educational and methodological manual*] / Mariia Yatsiuk, Vinnytsia : Vyd-vo «Dilo», 2019. 105 s. URL: http://metodclaster.vn.ua/page/na_dop_met/5_2019/kaf_psiholog/Lab_psyhol/psycholog_u.pdf [in Ukrainian].

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2024 Kresan Olha Кресан Ольга Дмитрівна,

Kresan Tetiana Кресан Тетяна Дмитрівна,

Smolianinova Svitlana Смольянінова Світлана Володимирівна

Отримано: 01.02.2024

Відрецензовано: 19.02.2024

Опубліковано: 03.04.2024

DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2024.8.1.4>